

ДО ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА НА ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Ковальчук Т. П.,
ПДПУ ім. К. Д. Ушинського

***Анотація.** В статті розглядаються питання практичної підготовки студентів художньо-графічного факультету до професійної діяльності вчителя образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. **Ключові слова:** практична підготовка, процедура діяльності.*

***Аннотация.** Ковальчук Т. П. "К вопросу практической подготовки будущих учителей изобразительного искусства на художественно-графических факультетах педагогических учреждений образования" В статье рассматриваются вопросы практической подготовки студентов художественно-графического факультета к профессиональной деятельности учителя изобразительного и декоративно-прикладного искусства. **Ключевые слова:** практическая подготовка, процедура деятельности.*

***Annotation:** Kovalchuk T. P. "To the question of practical preparation of future teachers of fine art on the artistically-graphic faculties of pedagogical establishments of education". The questions of practicality prepared of the art-graphic faculty students for art decorative and artistic endeavour. **Key words:** the practicality prepared, the activity procedure.*

Постановка проблеми. Проблема подальшого вдосконалення сучасної практичної підготовки майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, а разом з тим, і формування професійної майстерності та розвитку їхньої компетентності потребує подальшого вдосконалення змісту педагогічної практики як складової системи художньо-педагогічної освіти. Практична педагогічна підготовка майбутніх вчителів образотворчого мистецтва в університеті є складовою навчально-виховного процесу. Педагогічна практика, як форма формування професійної компетенції, здатності до здійснення педагогічних функцій та вирішення завдань художнього навчання школярів забезпечує поєднання теоретичної підготовки майбутніх вчителів з їх навчально-практичною діяльністю у ВНЗ. Практична підготовка студентів в системі художньо-педагогічної освіти є на сьогодні актуальною для наукового дослідження та методичного

забезпечення всіх видів навчально-професійної діяльності практикантів. Сучасна художньо-педагогічна освіта вимагає системного вирішення проблем з позицій нової парадигми професійної освіти та її системи підготовки майбутнього учителя. У цілому ж процес професійного становлення вчителя образотворчого мистецтва у вищій педагогічній школі поки що не має достатньої теоретичної основи, яка б забезпечувала практичну професійну підготовку студентів на засадах особистісно-орієнтованого навчання, саморозвитку студента-практиканта.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняна теорія і практика професійної освіти в педагогічних закладах успішно розв'язує проблему практичної підготовки студентів в ході проходження ними педагогічних практик. Суттєвими доробками для нашого дослідження становлять праці С. У. Гончаренко, І. А. Зязюна, М. П. Лещенко, Н. Г. Ничкало, Л. В. Кондрашової, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинської, в котрих розглядаються принципи професійної підготовки вчителя та шляхи вдосконалення сутнісних основ професійної педагогічної освіти. Теоретичний аналіз і вивчення практичного досвіду підготовки студентів до професійної діяльності вчителя (Е. Б. Абдулліна, В. Г. Бутенко, Н. Є. Миропольська, О. М. Олексюк, Г. М. Падалка, О. М. Пехота, О. П. Рудницька та ін.) розкривають низку суттєвих особливостей професійного становлення майбутнього вчителя. Різноманітні аспекти фахової підготовки вчителя-предметника розглядалися в наукових працях І. Д. Беха, І. М. Богданової, В. А. Семиченко, Р. І. Хмелюк.

Формулювання цілей статті. Соціально-педагогічна важливість практичної підготовки студентів художньо-графічних факультетів потребує висвітлення методичних засад та підходів до професійного становлення майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва в педагогічних закладах освіти. Це і зумовило вибір проблеми та визначення завдань нашого дослідження.

Результати дослідження. В сучасній педагогіці визначені основні дидактичні принципи організації педагогічної практичної підготовки майбутніх учителів. Такими основними принципами є, перш за все, системність змісту і методів організації педагогічної практики на всіх її

етапах від першого до останнього курсу; безперервність педагогічної практичної підготовки: на 1-3 курсах безвідривно від навчання (пасивна); 4 курсі – виробнича; 5 курсі – передвипускна. Ці види практик студенти проходять в різних навчальних закладах освіти (ЗОШ, ліцеї, гімназії, художній школі); 6 курс – стажування магістрантів на фахових кафедрах під керівництвом провідних фахівців вищої кваліфікації. Це зумовлює зміст і вибір методів, як організації, так і практичного здійснення, виконання всіх складових процесу практичної підготовки студентів безпосередньо в реальній діяльності навчального освітнього закладу. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів висвітлені в працях І. М. Богданової, Є. В. Бондаревської, А. М. Алексюка, І. А. Зязюна, Н. В. Кузьміної, В. І. Лугового, В. К. Майбороди, В. Ф. Орлова та ін.

Отримані результати. Комплексність змісту педагогічної практики – від забезпечення навчально-методичною документацією до практичної діяльності всіх учасників цього процесу безпосередньо передбачає розробку і застосування основних інструктивно-методичних положень, що визначають практичні методи професійної підготовки відповідно вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики за змістом Державного стандарту освіти України та моделі спеціаліста і закономірностей художньо-педагогічної освіти. Комплексність, як важливий принцип, витікає із закономірностей процесу психолого-педагогічної, методичної підготовки, наукового усвідомлення дидактики минулого та узагальнення досвіду професійної підготовки вчителів. Художньо-педагогічна підготовка вчителів образотворчого мистецтва на художньо-графічному факультеті Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса) також потребує комплексного підходу до вирішення завдань навчально-практичної діяльності студентів.

Специфічним принципом формування психолого-педагогічних, методичних, практичних навичок й системи умінь як наявності професійної здатності до художнього навчання та естетичного виховання засобами образотворчого мистецтва в процесі проходження педагогічної практики є диференціація й індивідуалізація змісту і організації педагогічної практики [4].

Відповідно мети професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва на сучасному етапі розвитку художньо-педагогічної освіти, можна сформулювати наступні загальні завдання педагогічної практики: розвиток індивідуальних творчих здібностей майбутнього вчителя; закріплення і збагачення психолого-педагогічних, художньо-методичних знань в реальній практичній діяльності; формування системи професійно-значимих умінь у вирішенні завдань педагогічного процесу на заняттях образотворчим мистецтвом; формування професійної здатності до здійснення педагогічних функцій і вирішення завдань художнього навчання та естетичного виховання учнів; опрацювання дослідницького, творчого підходу до педагогічної діяльності; формування методичної майстерності в наочному поясненні закономірностей образотворчого мистецтва з його дидактично-змістовим спрямуванням, проблемними завданнями; усвідомлення вчительської праці в реальних умовах протікання навчально-виховного процесу в сучасних закладах освіти. Включення студентів в навчально-виховний процес як вчителя-предметника, вихователя надає можливість визначити рівень їх усталеності до педагогічної діяльності, визначити ступінь професійної здатності та рівень методичної підготовки й рівень професійної спрямованості, усвідомленості.

Важливим завданням будь-якого виду педагогічної практики повинно бути набуття професійних умінь, тобто оволодіння способами та прийомами роботи і практичними навичками організовувати, здійснювати і контролювати, управляти педагогічним процесом на заняттях образотворчого мистецтва відповідно мети, принципів, умов, засобів, форм та методів сучасної системи загальноосвітньої, мистецької освіти. Професійні уміння, це є наявність здатності до здійснення функцій вчителя образотворчого мистецтва, вирішення завдань процесу художнього навчання й естетичного виховання; це знання в дії, рівень яких дозволяє трансформувати, розпредмечувати сформований досвід в реальній практичній дійсності.

Значно доцільним в практичній діяльності студентів в процесі роботи навчального закладу є оволодіння загально педагогічними вміннями. А саме: визначати мету, завдання навчально-виховного процесу з урахуванням рівня художньо-естетичного виховання учнів

різного вікового розвитку та індивідуальних особливостей; пізнати особливості учня та можливості його духовного, морального розвитку в колективі; планувати педагогічну діяльність та педагогічний процес; використовувати різні форми й методи в управлінні педагогічним процесом; аналізувати всі напрями навчально-виховного процесу; усвідомити свою причетність та готовність до педагогічної діяльності як вчителя образотворчого мистецтва.

Зміст педагогічної практики визначає загальна мета виховання, план роботи навчально-виховного закладу, в якому відбувається практика, а також завдання методичної підготовки майбутнього учителя образотворчого мистецтва. Формування і вдосконалення професійної здатності до педагогічної діяльності вчителя образотворчого мистецтва – процес, що триває протягом усього періоду навчання в університеті. Вхідження в практичну діяльність як фахівця, здійснюється поступово від курсу до курсу.

Практична підготовка як система цілеспрямованої діяльності студентів під керівництвом методистів-педагогів, та психологів поступово ускладнюється залежно від мети і завдань навчання на кожному етапі професійного формування здатності майбутнього вчителя до здійснення своїх функцій і вирішення завдань сучасної загальної освіти та завдань художньо-естетичного виховання підростаючого покоління. Зміст безперервної педагогічної практичної підготовки за період навчання в університеті забезпечують такі види практик, як: безвідривна (пасивна – 1-3 курси); літня педагогічна практика в оздоровчих таборах чи в закладах позашкільної роботи з дітьми; навчально-виховна (активна) практика на 4 курсі; виробнича (переддипломна) на 5 курсі; стажування для магістрантів на 6 курсі.

Багатоаспектність видів педагогічної практики надає можливість сформуванню достатньо високого рівня професійної здатності до педагогічної діяльності у випускників художньо-графічного факультету, готовності працювати самостійно і достатньо компетентно за своєю кваліфікацією.

Комплексність і системність педагогічної практики надають можливість визначити мету, завдання та зміст кожного виду практики у

безперервному процесі підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Розкриємо загальні особливості специфіки кожного виду практики з психолого-педагогічних дисциплін в їх тісному зв'язку зі змістом художніх, методичних курсів.

Безвідривна, так звана пасивна педагогічна практика на 1-3 курсах дає змогу студентам не тільки глибше засвоїти педагогічні знання, а й перевірити свої вміння в якості активних суб'єктів навчально-виховного, педагогічного процесу.

Безвідривна педагогічна практика має на меті вивчення психолого-педагогічних та методичних основ організації навчально-виховного процесу у навчальному закладі в цілому й підсистеми в ньому – процесу художнього навчання і естетичного виховання учнів, формування педагогічного мислення та педагогічної спрямованості, професійної усталеності в ході активного включення в реальну діяльність педагогічного колективу. Відповідно до загальної мети художньо-педагогічної освіти та мети безвідривної педагогічної практики основними завданнями насамперед є:

- поглиблення і систематизування психолого-педагогічних знань у напрямку власної професійної діяльності як вчителя-предметника;

- формування навичок і вміння аналізувати на основі спостережень педагогічний процес, використовувати методи й методики психолого-педагогічної діагностики навчальних досягнень учнів з образотворчого мистецтва та рівень їх естетичної вихованості;

- удосконалювати знання з дидактики та методики виховної роботи, підвищувати рівень педагогічної компетенції у взаємозв'язку теоретичного і практичного оволодіння способами професійної діяльності;

- набуття навичок та умінь щодо організації та здійснення педагогічного процесу, тобто здійснювати такі основні виробничі функції: комунікативно-навчальні, гностичні, конструктивно-плануючі, організаторські, освітні, виховні, розвиваючі й на їх основі вирішувати типові завдання своєї діяльності в початковій, основній і старшій школі різних типів освітніх навчальних закладів. Тому важливим аспектом організації навчально-практичної діяльності студентів є включення

студентів в педагогічні колективи різних навчальних закладів з метою визначення особливостей змісту роботи колективів в порівнянні, а також форм організації й здійснення навчально-виховної роботи різних типів освітніх закладів (ЗОШ, гімназія, ліцей, спецшколи тощо).

Ці завдання реалізуються в процесі виконання комплексних завдань з психолого-педагогічних дисциплін. Завдання з дисципліни психологія сприяють формуванню здатності використовувати психологічні знання в практичній діяльності вчителя образотворчого мистецтва.

Завдання з дисципліни педагогіка допоможуть сформувати педагогічне бачення дидактично змістових й виховних проблем в процесі художнього навчання та естетичного виховання учнів, сформувати поняття про професійну майстерність вчителя образотворчого мистецтва, що допоможе спрямувати студента на розвиток професійних особистих якостей, педагогічної компетенції.

Окреслюючи ці загальні завдання можна виділити алгоритм безперервного процесу формування психолого-педагогічної здатності в процесі практичної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Цей алгоритм окреслимо послідовними фазами – пропедевтичними, аналітичними, методичними етапами.

Продевтичний етап передбачає завдання сформувати уміння спостерігати педагогічні явища. Студенти індивідуально спостерігають за діяльністю учасників педагогічного процесу. Зміст їх визначено в завданнях для кожного з трьох курсів. Щоб цей етап безвідривної практики дав позитивні результати, а спостереження були вірогідними, він повинен тривати систематично протягом всього періоду навчання у ВНЗ. Для цього виділяється один день на тиждень протягом всього семестру. Ефективність продевтичної практики забезпечують програми-завдання, котрі розроблені автором і викладачем в розділі... цього видання. Важливим напрямком такої практики є вивчення задач діяльності та їх аналіз на основі спостережень. Тому необхідно звернути увагу на мету діяльності, що задана в певних умовах і може бути досягнута в результаті визначеної структури діяльності, до якої віднесено: предмет діяльності, засіб діяльності, процедура діяльності, умови діяльності.

Отже, необхідно простежити й здійснити аналіз:

- предмету педагогічної праці – те, що суб'єкт має до початку своєї діяльності і що підлягає трансформації у продукт;
- спосіб педагогічної праці вчителя образотворчого мистецтва, тобто, об'єкт, що опосередковує вплив суб'єкта на предмет діяльності, або, як зазвичай називають “знаряддя праці”, стимули, що використовуються у педагогічній діяльності;
- процедури педагогічної праці, тобто технології, що містять способи, методи одержання бажаного результату (продукту) професійної діяльності;
- умови педагогічної праці, тобто характеристика оточення, середовища суб'єкта в процесі діяльності відповідно санітарно-гігієнічних вимог;
- продукту педагогічної праці, тобто те, що одержано в результаті трансформації предмета в процесі професійної діяльності вчителя, за працею якого спостерігає студент [2].

Наступною фазою безвідривної практики є аналітичний етап, що передбачає такі головні завдання, а саме: сформувати у студентів систему умінь аналізувати педагогічний процес і педагогічні явища, що відбуваються в ньому; сформувати здатність студентів аналізувати з позицій психолого-педагогічної науки процес художнього навчання, що зумовлено значним надбанням теоретичних знань з питань психолого-педагогічних дисциплін, котрі взаємопов'язані між собою. Тому й вивчаються ці дисципліни паралельно і мають міжпредметний щільний зв'язок.

Програма аналітичної безвідривної практики психолого-педагогічного напрямку орієнтує студентів на ознайомлення із завданнями і змістом навчально-виховної роботи у навчально-освітньому закладі, типовими завданнями діяльності учителя образотворчого мистецтва.

Комплексні завдання складають основний типовий зміст, спрямований:

- а) з педагогіки – на порівняльний аналіз форм організації навчально-виховного процесу й особливостей педагогічного управління ним, методів і засобів навчання та виховання учнів, організацію їх

самостійної роботи й розвитку пізнавальних інтересів, розумових способів дій в художньо-естетичному процесі;

б) з психології – на вивчення психолого-педагогічних основ процесу художнього навчання, розвиток естетичного мислення, як пізнавальної, естетично-емоційної сфери діяльності, творчих здібностей та психічних особливостей школяра за умов особисто-орієнтованого підходу до навчання-учіння; виховання учнів з позицій способів педагогічного взаємовпливу й педагогічної майстерності вчителя;

в) з дисциплін фахового спрямування – на вивчення форм, методів, прийомів здійснення процесу художньо-естетичного виховання і вирішення дидактично-змістових навчально-виховних завдань на уроках образотворчого мистецтва відповідно вікових періодів розвитку школярів. Такий підхід зумовлює загальні вимоги до студентів – практично і теоретично готуватися до самостійного проведення занять за спеціальністю відповідно програми практики та шкільної програми з дисципліни “Образотворче мистецтво”, вести щоденник психолого-педагогічних спостережень, аналізувати педагогічний процес і власну педагогічну діяльність під час практики.

В сучасній педагогічній науці визначено основні завдання такої практики. Так, О. А. Абдулліна пропонує студентам додержуватися такої структурно-логічної схеми: 1) описувати явища (де і коли мало місце, його учасники і конкретні умови); 2) проаналізувати причини його виникнення; 3) охарактеризувати закономірності розвитку даного педагогічного явища на основі психолого-педагогічної теорії; 4) визначити можливі шляхи розвитку чи подолання цього педагогічного явища [1].

Педагогічна практика також має за мету сформувати у студентів професійний рівень методичної підготовки. Тому важливим положенням безперервної практичної підготовки є методичний етап, на якому головним завданням є формування уміння планувати навчально-виховний процес, на основі ведення шкільної документації та навчальної документації вчителя-предметника.

Під час практики студенти включаються в навчально-виховний процес, організований вчителем образотворчого мистецтва.

Система педагогічної практики включає студентів до активної практичної діяльності в навчально-виховному процесі освітнього закладу. Така практика проводиться на четвертому та п'ятому курсах. Особливість психолого-педагогічної практичної діяльності студентів-практикантів в реальних умовах роботи всіх учасників навчально-виховного процесу полягає в тому, що вони включаються в коло проблем професійної праці вчителя образотворчого мистецтва, практично реалізують свої знання та навички в реальному процесі діяльності освітнього закладу. Його загальна мета на завершальному етапі практичного навчання для присвоєння кваліфікаційного рівня "бакалавра" чи "спеціаліста педагогічної освіти" – узагальнення, систематизація й поглиблення загально педагогічних, психологічних та методичних знань, умінь та навичок, а також формування й розвиток професійної здатності до здійснення функцій вчителя образотворчого мистецтва. Для визначення рівня професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва практика проводиться за реальним змістом, обсягом його роботи. Тому вищим навчальним закладом планується контроль за рівнем якості практичної підготовки студентів на кожному із вище визначених етапів.

Висновки. Визначена система професійної практичної підготовки майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва по суті є науковою організацією різних форми навчально-виховного процесу. Основним нормативним документом, що визначає таку організацію і контроль професійної практичної підготовки випускників та рівень сформованості здатності до професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва є розроблене фахівцями кафедри графіки, прикладного мистецтва та методики художнього навчання "Положення про навчально-методичний комплекс процесу педагогічної практики", до якого входить "наскрізна програма практики студентів художньо-графічного факультету". Вона окреслює головні вимоги до організації і визначення рівня професійної підготовки студентів в процесі проходження ними практики й конкретизує обов'язки всіх її учасників.

Подальший напрям дослідження. Процес професійного становлення майбутнього учителя образотворчого та декоративно-

прикладного мистецтва у вищій педагогічній школі потребує розгляду значного масиву завдань та проблем теоретико-методологічного, психолого-педагогічного спрямування, висвітлення нового змісту та методики практичної кваліфікаційної підготовки випускника художньо-графічного факультету.

Література

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования.* – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. *Изобразительное искусство в школе: дидактика й методика.* – Ижевск, 1992.
3. Лернер Н. Я. *Дидактические основы методов обучения.* – М., 1991.
4. Орлов В. Ф. *Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: Автореф. дис... д-ра пед. наук.* – К., 2004.
5. Програми “*Образотворче мистецтво 1-4, 5-7 класи*” / Автори: Любарська Л. М., Резніченко М. І., Протопопова О. М. – Тернопіль: Навчальна книга, 1996.
6. Ростовцев Н. Н. *Методика преподавания изобразительного искусства в школе.* – М., 1975.